

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.013.42+316.61-053.6

О. В. Федорова, Л. О. Шевченко

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА В НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

Людина соціалізується протягом усього життя, однак стрижневим періодом у цьому процесі є підлітковий вік. Специфіка соціалізації підлітків полягає в тому, що вони в силу свого особистісного становлення, з одного боку, засвоюють норми та вимоги соціумів критично не оцінюючи їх (переважно підкоряються авторитету і правилам, що склалися в оточуючому їх середовищі), а з іншого – вносять свої корективи в базові ціннісні орієнтації, формуючи таким чином мотивацію нової поведінки, часто – асоціальної. Саме тому аналіз сучасного стану розвитку суспільства, місця та ролі навчальних і культурно-виховних закладів у ньому дозволяє стверджувати, що поряд із цілеспрямованою соціалізаційною діяльністю, яку здійснюють школа, позашкільні навчальні заклади, існує стихійна „вулична соціалізація”, що переважно є більш інтенсивною і результативною. Найчастіше вона реалізується у неформальних молодіжних об'єднаннях.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що значення неформальних об'єднань для соціалізації підростаючого покоління набуває сьогодні особливої уваги. Є всі підстави прогнозувати, що найближчим часом відбудеться сплеск молодіжної активності, представлений широким спектром інтересів і захоплень. Це змушує по-новому підходити до проблем молодіжного руху і вимагає тісної інтеграції різних наук (педагогіки, психології, соціології, філософії, етнографії) з метою вивчення теоретичних і прикладних проблем соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях.

Характеристику процесу соціалізації як системи, розробку основ її теорії здійснено у працях І.Зверевої, А.Капської, Л.Коваль, М.Лукашевича, Л.Міщик, І.Огороднікова, Ю.Сичова, В.Слюсаренка, Т.Філонова, С.Харченка, С.Хлебнік, Н.Щуркової.

Актуальним у психолого-педагогічному розкритті поняття соціалізації підлітка є діяльнісний підхід, який базується на працях педагогів і психологів Б.Ананьєва, Л.Виготського, А.Леонтьєва, С.Рубінштейна та ін. У їхніх дослідженнях особистість розглядається як суб'єкт діяльності, яка сама формується у діяльності і в спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності та спілкування.

Сьогодні здійснено ряд досліджень, які висвітлюють проблеми творення особистості в підлітковому віці, її ставлення до оточуючого світу, світу дорослих і однолітків, світу власного „Я” (Б.Ананьєв, Л.Божович,

А.Валлон, Л.Виготський, М.Каган, І.Кон, О.Леонт'єв, Н.Менчинська, Ж.Піаже, С.Рубінштейн та ін.).

Історичні аспекти виникнення, розвитку та діяльності неформальних молодіжних об'єднань розглядали М.Малютін, Д.Ольшанський, В.Лісовський, А.Яковлев, Ф.Штибіц та ін. Так, зокрема, вони наголошували на тому, що в період перехідного віку підліток віддаляється від своєї первинної групи – сім'ї, а входить у нову групу – неформальну.

Мета статті – розглянути процес соціалізації підлітка особливості розвитку його особистості в умовах існування молодіжних неформальних об'єднань.

Вперше термін „соціалізація” стосовно індивіда у науковий вжиток було введено американським соціологом Ф.Гіддінсом, який в 1887 р. у книзі „Теорія соціалізації” застосував його в значенні, близькому до сучасного – „...розвиток соціальної природи або характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя” [2, с. 63 – 75].

Оскільки проблема соціалізації особистості є багатоаспектною, тому досліджується сьогодні різними науками, насамперед, психологією, педагогікою, соціологією, культурологією, історією, етнографією тощо. У загальному науковому, інтегративному контексті проблема соціалізації трансформується філософією в проблему формування особистості.

Зокрема, у педагогічних дослідженнях соціалізація розглядається як система виховання, розвитку, самовизначення та становлення особистості у соціумі. Тобто в педагогіці найбільш повно й системно досліджуються і виявляються всі фактори впливу на особистість, принципи, зміст, мету, організацію, шляхи, засоби та методи її практичної реалізації [4, с. 208].

Соціалізація особистості є процесом, який продовжується протягом усього людського життя. На певних етапах соціалізація здійснюється достатньо спокійно та безболісно для особистості, а в деякі періоди цей процес виходить на одне із провідних місць у системі факторів, які відповідають за становлення особистості. Психолого – педагогічною особливістю підліткового віку є той факт, що від результативності соціалізації на цьому етапі залежить подальший напрям розвитку особистості.

Складний період переходу особистості із дитинства в дорослість супроводжується такими психолого–педагогічними особливостями, як невпевненість, невизначеність, неможливість вирішити різні життєві проблеми, іншими негараздами, які виникають тому, що підліток покидаючи дитинство – період мінімальної відповідальності, вступає в дорослість – період максимальної відповідальності, не маючи належного життєвого досвіду, необхідних знань, умінь і навичок. Для пом'якшення такого переходу підлітку необхідне об'єднання ровесників, які вирішують ті ж проблеми, мають такі ж цінності та ідеали, тобто таке молодіжне об'єднання, яке б акумулювало в собі нагромаджений досвід вирішення різних життєвих проблем.

У педагогіці неформальні об'єднання тлумачаться, з одного боку, як групи чи об'єднання підлітків і молоді, домінантою поведження яких є неформальне (тобто близьке, довірче) спілкування один з одним, а з іншого – масові рухи і групи, які виступають проти стагнації і бюрократизму, висувають і реалізують пропозиції, альтернативні офіційним суспільним і державним органам та організаціям. Так М.Ярмаченко розглядає неформальні об'єднання дітей і молоді як „соціальні групи з різною суспільною орієнтацією” [3, с. 340].

Таким чином, неформальне об'єднання підлітків формується на основі загального інтересу, бажання спілкуватися, разом проводити вільний час. Кожне неформальне молодіжне об'єднання виробляє свою систему цінностей: гасла, символи, форму одягу тощо, на основі яких розвивається специфічне почуття спільності, що актуалізується словом „ми”. Усвідомлення „ми” є виявом психічного зв'язку, який об'єднує всіх членів і основою спільності та солідарності групи. Разом з цим в особистості виникає почуття уособлення, протистояння іншим. Члени об'єднання, зараховуючи себе до „ми”, виділяють цінності, які відрізняють їх від інших, що визначаються як „вони” або „чужі”.

Виділено два головні види неформальності підлітків, які визначаються їхньою мотивацією свого входження в об'єднання: а) бажання виділитися; б) особистісні переконання.

ЧернетаС. Ю. вважає, що найбільш вагомими чинниками виникнення неформального підліткового руху є: деформації в сімейних відносинах, недоліки в навчально-виховній роботі навчальних закладів; порушення нормальної взаємодії підлітків із соціальним середовищем, поява первинних форм дезадаптації та девіації, відсутність у підлітків стійких моральних поглядів і переконань; перенесення суспільно-організаційної та комунікативної активності підлітків у сферу вільного спілкування; поступове відчуження підлітків від первинних соціально корисних груп (сім'ї, класу, навчальної групи, виробничого колективу); поява в цих групах перших ознак неформальності; наявність за межами соціально корисних груп соціально відчужених осіб, які схильні до антисуспільної поведінки та об'єднань неформальної спрямованості та інші [6].

Виділено три функції соціалізації підлітків у неформальних об'єднаннях: інформаційну, адаптаційну і діяльнісну.

Інформаційна функція дає можливість підліткам у процесі соціалізації отримувати інформацію, знання про соціальний досвід, традиції, ціннісні орієнтації, норми взаємовідносин між людьми. Адаптаційна функція дозволяє підліткам включатись безпосередньо в суспільні відносини, засвоювати соціальні норми, а також узгоджувати свою поведінку з очікуваннями оточуючих людей. Діяльнісна функція визначається тим, що, соціалізуючись, особистість підлітка включається в різноманітну реальну діяльність, стаючи при цьому не тільки об'єктом життєдіяльності соціуму, але й творцем нових громадянських відносин.

Результатом соціалізації підлітків у неформальних молодіжних організаціях є їх соціальна активність, сутність яку ми трактуємо як характеристику способу життєдіяльності індивіда, що фіксує свідому спрямованість його діяльності і поведінки на зміну соціального середовища, умов, інститутів відповідно до назрілих потреб, інтересів, цілей, ідеалів; вияв соціальних ініціатив, участь у вирішенні актуальних соціальних завдань, постійна взаємодія з іншими соціальними суб'єктами. За допомогою соціальної активності реалізуються діяльнісний потенціал підлітка-неформала, його культура, уміння, знання, потреби, інтереси, прагнення, здатність охоплювати своєю діяльністю світ. На відміну від соціальної пасивності, яка гальмує та гнітить соціальну активність, відчужує людину від участі у розв'язанні суспільних проблем і завдань, соціальна активність є також особливим способом реагування людських індивідів і соціальних груп на запити, що їх постійно їм «надсилає» суспільство.

Аналіз реального стану поширення неформального молодіжного руху дозволяє констатувати переважно низький рівень соціальної активності підлітків-неформалів. Найважливішим у зв'язку з цим є розробка та впровадження нових змісту, форм і методів соціально-педагогічної роботи з підлітками у неформальних молодіжних об'єднаннях.

Ретельного вивчення потребує дослідження можливих засобів удосконалення розвитку соціальної активності підлітків у молодіжних неформальних об'єднаннях; розробки і наукового обґрунтування педагогічних діагностик для вивчення рівня їх соціалізації; необхідна розробка методики організації виховної роботи з учнівською молоддю в позашкільних закладах тощо.

Список використаної літератури

1. **Виготський Л. С.** Педологія підлітка / Л. С. Виготський.– М., 1998.
2. Жизненный путь личности.– К., 1987.– С. 63–75.
3. **Педагогічний словник** / За ред. **М.Д. Ярмаченко.**– К., 2001.– С. 340.
4. **Сухомлинський В. О.** Павлівська середня школа // Вибрані твори. В 5 т. Т. 4 / В. О. Сухомлинський.– К.: Рад.школа, 1977. – С. 208, 211–213.
5. Формальні та неформальні об'єднання і групи // Менеджмент у державному секторі. – Ужгород, 1997. – С. 58–62.
6. **Чернета С. Ю.** Організаційно-педагогічні умови соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2005.–18 с.

Федорова О. В., Шевченко Л. О. Психолого-педагогічні особливості соціалізації особистості підлітка в неформальних об'єднаннях

У статті аналізується проблема соціалізації підлітків від стану неформальної діяльності молодіжних об'єднань. Автор підкреслює особливості психолого-педагогічних особливостей цього процесу.

Ключові слова: соціалізація, особистість, неформальне об'єднання.

Федорова Е. В., Шевченко Л. О. Психолого-педагогические особенности социализации личности подростка в неформальных объединениях

В статье анализируется проблема социализации подростков от состояния неформальной деятельности молодежных объединений. Автор подчеркивает особенности психолого-педагогических особенностей этого процесса.

Ключевые слова: социализация, личность, неформальное объединение.

Fedorova O. V., Shevchenko L. O. Psycho-pedagogical Features of Socialization Teenager in Informal Unions

The article analyses the problem of the teenagers' socialization on the condition of the informal youth associations activity. The author emphasizes the peculiarities of the psychological and pedagogical features of this process.

Key words: socialization, identity, informal associations.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2013 р

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Докучаєва В. В.

УДК-37.01

Г. С. Ивахненко

ОТДЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО МЕДИА-ПРОСТРАНСТВА

Изучение сущностных характеристик современного детства, перспектив его развития неразрывным образом связано с быстро меняющимся обликом мира, а соответственно и социокультурного пространства, где происходит формирование личности ребенка. Многие происходящие в этом плане тенденции носят общемировой характер, хотя есть и национально-специфические особенности. Если говорить о России, то социальное пространство, в котором происходит развитие школьника, отличается высокой степенью неоднородности и неравномерности. Наблюдается значительное региональное и социальное расслоение, налицо различия в социокультурных особенностях, традициях и подходах к вопросам детства, воспитания и образования. Необходимо отметить, что различные составляющие социального пространства развития современного ребенка, проецируют разнонаправленные, а порой и противоречивые импульсы. Современное социальное пространство развития ребенка характеризуется высоким уровнем неопределенности и тревожности в обществе.